першага набліжэння да "беларускага следу" ў паўстанні 1794 г. І гэты след ён выявіў. Абагулена вялікая колькасць навуковай літаратуры і апублікаваных матэрыялаў, якія датычацца нашай тэрыторыі; зроблена даволі плённая спроба росшуку дакументаў у мінскім і маскоўскім архівах. Папулярны выклад тэксту, наяўнасць шматлікіх ілюстрацый робяць кнігу даступнай і цікавай не толькі спецыялістам, але і шырокаму колу беларускіх чытачоў.

Л.А.Жылуновіч, Ю.Л.Казакоў, У.А.Сосна

В.Ф.Берков, Я.С.Яскевич, В.И.Павлюкевич. **Логика.** Учебное пособие для высших учебных заведений. Мн.: "ТетраСистемс", 1996. 415 с.; Издание второе, исправленное и дополненное. Мн., 1997. 479 с.

Содержание обоих изданий в основном совпадает. Во втором добавлена новая глава "Обучение", параграф 8 – "Художественные тексты" в шестой главе второй части.

Написание глав и параграфов обоих изданий распределено между авторами весьма неравномерно. "Предисловие", вторая глава второй части "Общение (Словесный диалог)" и "Вместо заключения. Краткий очерк истории логики" написаны совместно В.Ф.Берковым и Я.С.Яскевич. В.И.Павлюкевич написал §§1–4 гл.2 первой части и §8 шестой главы второй части во втором издании. Все остальные главы и параграфы написаны проф. В.Ф.Берковым, в том числе "Введение. Предмет логики как науки", гл.8 первой части в обоих изданиях остались без автора, но рецензент безошибочно определил, что они написаны проф. В.Ф.Берковым.

Оба издания учебного пособия подразделяются на две части. В первой – Предисловие, Введение и 8 глав – раскрывается содержание логики как науки. Во второй части – Приложения логики – в отдельных главах рассматриваются научное познание, общение (словесный диалог), обучение, управление, техника и текст. "Вместо заключения. Краткий очерк истории логики" в равной мере относится к обоим частям.

Деление учебного пособия на две части следует признать оправданным и продуктивным. Во-первых, предметная область науки логики значительно расширяется. Во-вторых, раскрывается не только взаимосвязь и взаимообусловленность содержания логики и других наук, но и плодотворное взаимодействие, способствующее дальнейшему их развитию.

Характерны в этом отношении главы второй части. В них на интересном фактическом материале, в доступной форме раскрыто широкое применение логических знаний в личной и общественной жизни людей, научной и культурной деятельности.

Вместе с тем понятие "приложения логики" весьма велико по объему. Оно позволило проф. В.М.Беркову с достаточным основанием включить во вторую часть самостоятельную небольшую главу "Техника", в которой творческая мысль автора пульсирует не менее интенсивно, чем в других объемных главах. Он отмечает глубокое сходство (изоморфизм) "между отношениями в логике высказываний и в технических устройствах дискретного (прерывистого) действия" (Логика. 1997. С.378). Более того, "...теория алгоритмов, теория рекурсивных функций имеют большое значение для создания современных компьютерных систем. Без достижений в обла-

сти этих теорий был бы невозможен научно-технический прогресс в XX веке" (Там же. С.382).

Очевидно, что возможности применения логических идей в технике и техническом прогрессе в этой главе только намечены. Надо надеяться, что они будут развиты автором в последующих изданиях "Логики".

Нам представляется, что целесообразнее было бы сузить "приложения логики" и конкретизировать их содержание применительно к вузовским запросам. Например, "Педагогические приложения логики" (Логика и педагогика, Логика, обучение и воспитание в вузе, Логические основания методов обучения и воспитания студентов и др.).

Изложение содержания логики как науки начинается Введением, в котором определяется предмет логики как науки, главами Высказывания, Имена, Силлогистические выводы, Отношения, Недудуктивные (вероятностные) выводы, Модальности, Вопросы и ответы и Логические системы.

Такая структура вполне приемлема и продуктивна. Она позволила авторам совместить формально-логическую строгость и последовательность с "живым" содержанием логических форм и средств.

Структура глав также логична и содержательна. Параграфы строго и четко формулируются, содержание их последовательно развивается, иллюстрируется разнообразным фактическим материалом. В конце параграфов даются упражнения, решение которых гарантирует сознательное и прочное усвоение студентом логического содержания.

В конце книги даются ответы к упражнениям, приводится список рекомендуемой литературы, предметный указатель.

Учебное пособие выделяется среди подобных рядом положительных и отличительных особенностей. Авторы стремятся сочетать закономерности и требования формальной и диалектической логики. "Сейчас стало немодным, – пишет проф. В.М.Берков, – ссылаться на классиков диалектического материализма. Представляется, что это неправильный, конъюнктурный подход" (Там же. С.261). В "Логике" умело и творчески используются новейшие достижения логики, гносеологии и методологии, выдвигаются интересные идеи о необходимости дальнейших исследований различных аспектов логической науки (логические основы процесса общения, логика и риторика, логика и системы искусственного интеллекта и др.).

К сожалению, пособие не лишено недостатков. Так, название первой части – "Логический анализ языковых выражений" – не соответствует содержанию большинства глав. К тому же оно отделяет "Введение. Предмет логики как науки" от последующих тем курса логики. По замыслу авторов название второй главы "Имена" должно соответствовать логической форме "понятие". Но даже в "Предисловии" авторы не соблюдают этого тождества и свободно употребляют словосочетания: "содержание понятий", "понятийно-терминологический аппарат" (Там же. С.4), "дефиниции основных понятий" (С.5), ничего не разъясняя, в чем заключается смысл имен и смысл понятий. В главах "Отношения", "Модальности" – первой части, "Техника" – второй части в отличие от других глав отсутствуют параграфы. В предметном указателе приводятся не все термины, употребленные в тексте.

Несмотря на эти во многом чисто "технические" погрешности, "Логика" – полезное и доступное учебное пособие для студентов вузов.

А.С.Клевченя

Крымінальнае права Беларусі (закон, злачынства, адказнасць): Навучальны дапаможнік / А.У.Баркоў, І.А.Грунтоў, Т.І.Доўнар і інш.; Пад рэд. А.У.Баркова. Мн.: "Завігар", 1997. 288 с.

Аўтарскі калектыў кафедры крымінальнага права юрыдычнага факультэта Белдзяржуніверсітэта пад кіраўніцтвам дацэнта А.У.Баркова ажыццявіў удалую спробу прадставіць найбольш фундаментальны раздзел Агульнай часткі крымінальнага права з улікам шматлікіх змяненняў і дапаўненняў, унесеныя у Крымінальны кодэкс (КК) Рэспублікі Беларусь за апошнія гады.

У прадмове да кнігі справядліва адзначаецца, што гэта – першы навукавы дапаможнік па крымінальнаму праву Беларусі, выданы на беларускай мове. Не ўдаваючыся ў пытанне аб дакладнасці беларускай тэрміналогіі, ужытай аўтарамі для вызначэння шырокага кола крымінальна-прававых паняццяў, адзначу, што выкарыстоўванне некаторых тэрмінаў выклікае пытанні. Так, напрыклад, азначэнне "неабходнай абароны" праз паняцце "правамерная абарона" (с.141) наўрад ці ўдалае па прычыне таўталагічнасці.

Да добрых вартасцей работы трэба аднесці актыўнае выкарыстанне яе стваральнікамі міжнародна-прававых норм, канстытуцыйнага, грамадзянскага і іншых галін заканадаўства, якія маюць важнае значэнне для правільнага разумення і прымянення крымінальнага закона. Арыгінальным уяўляецца выкладанне матэрыялу, прысвечанага саставу злачынства, паняццю і формам крымінальнай адказнасці.

Прадумана пабудавана структура дапаможніка. Так, заслугоўвае адабрэння размяшчэнне главы "Крымінальная адказнасць" у канцы працы. Па традыцыйным пытанні аб крымінальнай адказнасці разгледзіліся ўслед за выкладаннем пытанню аб паняцці, задачах і прынцыпах крымінальнага права, што абцяжарвала засваенне матэрыялу, дзе патрэбна веданне такіх паняццяў, як злачынства, састаў злачынства і інш. У дапаможніку аналіз крымінальнай адказнасці і форм яе рэалізацыі выцякае і будзеца на папярэднім матэрыяле. У працы знайшлі адлюстраванне вельмі складанага пытанні множнасці злачынстваў, вылучаныя ў самастойную главу.

Не можа не выклікаць цікавасці кароткі нарыс гісторыі крымінальнага права рэспублікі і, асабліва, раздзел з адметнай навізнаю, прысвечаны гісторыі крымінальнага права феадальнай Беларусі. Сцісла і ўважана выкладзена гісторыя беларускага крымінальнага права 90-х гадоў.

Аўтары дапаможніка нярэдка адмаўляюцца ад асвятлення праблемных пытанняў, хаця ў шэрагу выпадкаў трэба было б паказаць вядомае несупадзенне паміж пастулатамі навукі крымінальнага права і практычнай іх рэалізацыяй. Так, у прыватнасці, патрэбна было б звярнуць увагу на недапушчальнасць аналогіі пры азначэнні злачыннасці дзеяння (с.11), адзначаючы адначасова, што яна ўсё ж такі мае месца ў правапрымяненні (гл., напрыклад, пастанову пленума Вярхоўнага суда РБ // Судовы веснік. 1995. №1. С.8. П.4).

Вельмі катэгарычным уяўляецца сцвярджанне аб тым, што тлумачэнне крымінальнага закона, які знаходзіцца ў пастановах пленума Вярхоўнага суда рэспублікі, з'яўляецца абавязковым для ўсіх судоў, іншых органаў і асоб пры прымяненні імі гэтага закона (с.38). Такое абагульненне, як нам уяўляецца, зроблена на падставе аналізу судовай практыкі, да сённяшняй пары заканадаўча не зацверджанай, і не больш таго.

Пры характарыстыцы ўзаемасувязі крымінальнага і адміністрацыйнага права ў дапаможніку апускаецца разгляд прынцыпова важнага для крымінальнага заканадаўства Беларусі пытання пра спалучанасць крымінальнай і адміністрацыйнай адказнасці ў нормах адміністрацыйнай прэюдыцыі. Толькі ў адным месцы (с.47) упамінаецца аб адміністрацыйнай прэюдыцыі, праўда, без прымянення гэтага тэрміна для абазначэння дробнага крадзяжу маёмасці. Да таго ж размежаванне злачынства і адміністрацыйнага правапарушэння ажыццяўляецца з пазіцыі аднясення прэюдыцыі да адзнак аб'ектыўнага боку злачынства, тады як яна – адзнака суб'екта злачынства.

Аналізуючы прававыя вынікі прычынення шкоды пры выкананні загаду (с.157–158), аўтары чамусьці замочваюць палажэнні арт.226 КК, які дастаткова дакладна рэгламентуе пытанні адказнасці начальніка і падначаленага ў сувязі з выказаннем загаду. Упамінанне ў дапаможніку пра наляўнасць названага артыкула ў Кодэксе важна таму, што ў Агульнай частцы дзеючага КК названая акалічнасць, якая выклічае злачыннасць дзеяння, увогуле не прадугледжана.

У азначэнне паняцця "крымінальная адказнасць" цалкам абгрунтавана ўключаны такія элементы, як асуджэнне ад імя дзяржавы па прыговору суда асобы, якая здзейсніла злачынства, і прымяненне да такой асобы. (асуджанай) мер пакарання, а таксама іншых мер уздзеяння ў адпаведнасці з крымінальнымі законамі (с.228). Аднак выкарыстанне ў дадзеным азначэнні злучніка "і" наўрад ці да месца, бо крымінальная адказнасць можа быць рэалізаванай, у прыватнасці, і ў форме асуджэння, але без назначэння пакарання (ч.2 арт.48 КК, ч. 2, арт.311 КПК).

Выказаныя заўвагі ні ў якім разе не прымянаюць добраў якасці названага навуальнага дапаможніка. Ён, несумненна, будзе карысным не толькі студэнтам-юрыстам, але і ўсім, хто цікавіцца праблемамі айчынай навукі крымінальнага права.

А.І.Лукашэў

А.Н.Данилов. Переходное общество: проблемы системной трансформации. Мн.: "Універсітэцкае", 1997. 431 с.

Із всего многообразия насущных социологических проблем автор выбрал для исследования, пожалуй, наиболее актуальную: обратился к процессам, начало которым положил распад Советского Союза, историческое событие такого же размаха и значения для всеобщей истории, который имела, пожалуй, только гибель Римской империи. Сегодня это практически еще не осознается. Не осознаются в полной мере и исторические последствия трансформации, которая была задумана прежде всего как средство закрепления победы над Советским Союзом, развивавшим самостоятельный вариант цивилизационной модели, но по ряду известных обстоятельств не сумевшим обеспечить его жизнеспособность.